

דברים פרק לד

- (א) ויעל משה מערבת מואב אל הר נבו ראש הפסגה אשר על פני ירחו ויראהו יקוק את כל הארץ את הגלעד עד דן : (ב) ואת כל נפתלי ואת ארץ אפרים ומנשה ואת כל ארץ יהודה עד הים האחרון :
 (ג) ואת הנגב ואת הכפר בקעת ירחו עיר התמרים עד צער :
 (ד) ויאמר יקוק אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתנהה הראיתיך בעיניך ושמה לא תעבר :
 (ה) וימת שם משה עבד יקוק בארץ מואב על פי יקוק :
 (ו) ויקבר אתו בני בארץ מואב מול בית פעור ולא ידע איש את קברתו עד היום הזה :
 (ז) ומשה בן מאה ועשרים שנה במתו לא כהתה עינו ולא נס לחה :
 (ח) ויבכו בני ישראל את משה בערבת מואב שלשים יום ויתמו ימי בכי אבל משה :
 (ט) ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו וישמעו אליו בני ישראל ויעשו כאשר צוה יקוק את משה :
 (י) ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו יקוק פנים אל פנים :
 (יא) לכל האמות והמופתים אשר שלחו יקוק לעשות בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו :
 (יב) ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל :

דברים פרק לא

- (ז) ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ כי אתה תבוא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע יקוק לאבתם לתת להם ואתה תנחילנה אותם :
 (ח) ויקוק הוא ההלך לפניך הוא יהיה עמך לא ירפך ולא יעזבך לא תירא ולא תחת :
 (ט) ויכתב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי הנשאים את ארון ברית יקוק ואל כל זקני ישראל :
 (י) ויצו משה אותם לאמר מקץ שבע שנים במעד שנת השמטה בחג הסוכות :
 (יא) בבוא כל ישראל לראות את פני יקוק אלהיך במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם :
 (יב) הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את יקוק אלהיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת :
 (יג) ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את יקוק אלהיכם כל הימים אשר אתם חיים על האדמה אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה : פ
 (יד) ויאמר יקוק אל משה הן קרבו ימיד למות קרא את יהושע והתניצבו באהל מועד ואצוני וילך משה ויהושע ויתניצבו באהל מועד :
 (טו) וירא יקוק באהל בעמוד ענן ויעמד עמוד הענן על פתח האהל : o
 (טז) ויאמר יקוק אל משה הנך שכב עם אבתיך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ אשר הוא בא שמה בקרבנו ועזבני והפר את בריתי אשר כרתתי אתו :
 (יז) וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתני פני מהם והיה לאכל ומצאהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על פי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה :
 (יח) ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים :
 (יט) ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדנה את בני ישראל שימיה בפניהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל :
 (כ) כי אביאנו אל האדמה אשר נשבעתי לאבתיו זבת חלב ודבש ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים ועבדום ונאצוני והפר את בריתי :
 (כא) והיה כי תמצאן את רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת לפניך לעד כי לא תשכח מפני זרעו כי ידעתי את צרו אשר הוא עשה היום בטרם אביאנו אל הארץ אשר נשבעתי :
 (כב) ויכתב משה את השירה הזאת ביום ההוא וילמדנה את בני ישראל :
 (כג) ויצו את יהושע בן נון ויאמר חזק ואמץ כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם ואנכי אהיה עמך :
 (כד) ויהי ככלות משה לכתב את דברי התורה הזאת על ספר עד תמם :
 (כה) ויצו משה את הלויים נשאי ארון ברית יקוק לאמר :
 (כו) לקח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית יקוק אלהיכם והיה שם בך לעד :
 (כז) כי אנכי ידעתי את מריך ואת ערפך הקשה הן בעודני חי עמכם היום ממרים היתם עם יקוק ואף כי אחרי מותי :
 (כח) הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם ושטריכם ואדברה באזניהם את הדברים האלה ואעידה בס את השמים ואת הארץ :
 (כט) כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחתון וסרתם מן הדרך אשר צויתי אתכם וקראת אתכם הרעה באחרית הימים כי תעשו את הרע בעיני יקוק להקעיסו במעשה ידיכם :
 (ל) וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תמם : פ

דברים פרק ג

- (ד) יאיר בן מנשה לקח את כל חבל ארגב עד גבול הגשורי והפעכתי ויקרא אתם על שמו את הבשן חות יאיר עד היום הזה :

תלמוד בבלי מסכת מנחות דף ל עמוד א

אמר רבי יהושע בר אבא אמר רב גידל אמר רב: שמנה פסוקים שבתורה, יחיד קורא אותן בבהכ"נ. כמאן? דלא כר"ש; דתניא: +דברים ל"ד+ וימת שם משה עבד יי'. אפשר משה חי וכתב וימת שם משה? אלא עד כאן כתב משה, מכאן ואילך כתב יהושע בן נון, דברי רבי יהודה, ואמרי לה רבי נחמיה; אמר לו ר"ש: אפשר ס"ת חסר אות אחת? וכתוב: +דברים ל"א+ לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו וגו'! אלא, עד כאן הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב ואומר, מכאן ואילך הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב בדמע, כמה שנאמר להלן: +יירמיהו ל"ו+ ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו; לימא, דלא כר"ש! אפי' תימא ר"ש, הואיל ואישתני אישתני.

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף טו עמוד א

אמר מר: יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה. תניא כמ"ד: שמונה פסוקים שבתורה יהושע כתב, דתני: וימת שם משה עבד ה' - אפשר משה מת וכתב וימת שם משה? אלא, עד כאן כתב משה, מכאן ואילך כתב יהושע, דברי ר"י...

תלמוד ירושלמי מסכת מגילה פרק ג דף עד טור ב/ה"ד

רבי יוסה בי רבי בון תומנתי פסוקיא אחרייא דמשנה תורה טעונין ברכה לפנייהן ולאחרייהן

רש"י מסכת מנחות דף ל עמוד א

שמנה פסוקים - מוימת משה.

יחיד קורא אותן - אדם אחד קוראן ואין מפסיק בינתים כדי לעמוד אחר ולקרות.

אפשר ס"ת חסר - ומשה קורא לו ס"ת לקוח את ספר התורה הזה.

הקדוש ברוך הוא אומר - ומשה אומר אחריו כדי שלא יטעה בכתב וכותב.

מכאן ואילך משה כותב בדמעה - ולא היה אומר אחריו מרוב צער.

כמו שנאמר להלן מפיו יקרא וגו' - שלא היה אומר אחריו משום דקינות הוו.

לימא דלא כר"ש - דכיון דאמר ר"ש משה כתב הוו להו כשאר פסוקים ויפסיק ביניהם ויקרא אחר.

דאישתני - דנכתב בדמעה אישתני משאר ס"ת.

תוספות מסכת מנחות דף ל עמוד א

שמנה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותן - ה"ר משולם היה מפרש למעוטי שלא יקרא ש"צ עמו וקשה לר"ת דבימי החכמים לא היה רגילות שסייע שליח ציבור לקורא בתורה כדמוכח בפ' שני דמגילה (דף כא: ושם) דאמרינן קראוה שנים יצאו משא"כ בתורה אלא כן עיקר כמו שפירש בקונטרס לאפוקי שלא יקראו זה אחר זה אותם ח' פסוקין כגון זה ד' וזה ד' או זה ה' וזה ג' ומה שנוהגין עכשיו שסייע ש"צ לקורא בתורה כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע לקרות כענין שמצינו במס' ביכורים (פ"ג מ"ז) שהתקינו שמקרינן את הכל וכי ההיא דבפ' בתרא דנדה (דף עא.) שהתקינו שמטבילין כלים על גבי כל הנשים, מ"ר.

ומשה כותב - יש ספרים דגרסי ומשה אומר וכותב וחומר הוא לכותבי ס"ת ומזוזה ותפילין אף על גב דמייתי ראייה מברוך שמה גם הוא היה עושה כן, מ"ר ובקונטרס נמי גריס אומר וכותב ופירש טעם (בברוך) וזה לשונו הקדוש ברוך הוא היה אומר ומשה אומר (וכותב) אחריו כדי שלא יטעה בכתב וכותב מכאן ואילך משה כותב בדמעה ולא היה אומר אחריו מרוב צער כמה שנאמר להלן מפיו יקרא וגו' שלא היה אומר אחריו משום דקינות הוו, מ"ר.

תוספות מסכת בבא בתרא דף טו עמוד א

שמונה פסוקים שבתורה - ה"ר משולם היה מצריך מכאן לקרות לאחד אותן ח' פסוקים שלא יקרא עמו שליח צבור ואין נראה לר"ת דהא כל התורה כולה נמי אחד קורא כדתנן במגילה (דף כא: קראוה שנים יצאו ואמר בגמ' תנא מה שאין כן בתורה ואומר ר"ת דיחיד קורא בלא הפסקה שלא יקראו שנים זה ד' פסוקים וזה ד' ומה שנוהגים עתה לקרוא שנים [בכל התורה] אומר ר"ת כדי שלא יתבייש מי שאינו יודע לקרות בעצמו כענין שמצינו במסכת ביכורים (פ"ג מ"ז) דתנן כל מי שיועד לקרות קורא בעצמו ושאינו יודע לקרות מקרינן לפניו נמנעו מלהביא ביכורים התקינו שיהיו מקרינן את מי שיועד לקרות ואת מי שאינו יודע לקרות והא דאמר בירושלמי במגילה רבי שמואל בר רב יצחק על לבי כנישתא וחזא חזנא דקאים וקורא ולא קאי בר איניש תחתיו א"ל אסור כשם שנתנה תורה על ידי סרסור כך אנו צריכין לנהוג בה על ידי סרסור אף על גב דמשמע שחזן עומד אצל הקורא לא שיקרא עמו אלא יעמוד ויקרא אותם שיש להם לקרות כדי שתנתן תורה על ידי סרסור ועוד אומר ר"י דיכול להיות שקצת מסייע לו בנחת והא דמשמע במגילה שלא יקראו שנים היינו שניהם שוין בקול רם.

הלכות קטנות למרדכי (מנחות) פרק הקומץ רבה [רמז תתקנב]

אמר ר' יהושע בר אבא אמר רב גידל אמר רב [רמז תתקנב] ח' פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם ר' משולם היה מפרש לאפוקי שלא יקרא הש"ץ עם הקורא ואין נראה לר"י דא"כ כל התורה נמי כדאמר פ"ק דמגילה קראוהו שנים יצאו משא"כ בתורה אלא מה שאנו נוהגין (שלא) (*לומר הקרוי עם החזן) [*שיאמר החזן עם הקרוי] כדי שלא לבייש מי שאינו יודע כדאמר במסכת בכורים שהיו נמנעין מלהביא התקינו שיהיו קורין עם הכל וכן פרש"י במגילה (*אלא פי' יחיד קורא ר"ל שלא יפסיק החזן בהן לקרות לשני בני אדם לזה ארבע פסוקים ולזה ארבע פסוקים ותדע מדנקט יחיד ולא נקט אחד כמו קראה אחד קראוהו שנים) וה"נ אנו נוהגין להסיר ציציות מטליתות של מתים כדי שלא לבייש מי שלא היה לו בחייו כדפי' במצות ציצית אף על גב דלא דמי כ"כ דהכא תלוי בדעתנו [*כאן שייך אלא פי' כו' עד שנים] ויזר ש"צ שלא יקרא אלא מי שיועד לקרות שאין אדם רשאי לעמוד עד שיקראהו ש"צ כדאמרי' עלה דההיא מה נתינתה ע"י סרסור וכן בתוספ' שהביא ר"י ונמי שמעתי יחיד ת"ח כדא' לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה והיה מנהגן לקרות הגדול קודם ואח"כ הקטן ממנו כדא' פרק הניזקין ואחריהם מי כו'.

שטמ"ק מסכת מנחות דף ל עמוד א

[ב] הקב"ה אומר משה אומר וכותב. מכאן שצריך לקרות

לאדם כשהוא כותב ס"ת תפילין או מזוזה.

[ט] הדף ובחינם פי' כן אלא נראה לפרש אף באמצע השיטה וה"ה בסוף השיטה ולעולם בסוף הדף. תו"ח:

[יב] בדמעה או שלא היה אומר:

שיטה מקובצת מסכת בבא בתרא דף טו עמוד א

ר"י מיגש: שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם. **כלומר הקורא פסוקים שלפניהם אינו רשאי לגמור עד סוף התורה שנמצא קורא מה שכתב משה עם מה שכתב יהושע אלא מפסיק ועולה אחר וקורא פסוקים אלו בפני עצמם** כדי שיהא ניכר שלא כתבן משה אלא יהושע. **פירוש אחר יחיד קורא אותם כלומר ואינו רשאי להפסיק בהם כדי שלא יהא ניכר שיהושע הוא כתבן.** הר"י נ' מיגש ז"ל.

יד רמ"ה מסכת בבא בתרא דף טו עמוד א

(קצ) אמר מר יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה [תניא] כמאן דאמר שמונה פסוקים שבתורה יהושע כתבן, דתניא וימת שם משה עבד ה' אפשר משה חי וכתב שם משה. אלא עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע דברי ר' יהודה ואמרי לה רבי נחמיה. א"ל רבי שמעון איפשר ס"ת חסר אות אחת וכתב לקוח את ספר התורה הזה, **אלא עד כאן הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב בדיו מכאן ואילך הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב בדמע**, כמו שנאמר להלן ויאמר להן ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו. אף כל התורה כולה בסדר הזה נכתבה הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב.

חידושי הריטב"א מסכת בבא בתרא דף טו עמוד א

יש שגורסין הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב ומכאן ואילך הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב בדמע. **פי' וההפך שביניהם כי הראשונים נכתבים בדיו והאחרונים נכתבים בדמע, וכן כתב הרמ"ה ז"ל**, ויש גורסין עד כאן הקדוש ברוך הוא אומר ומשה אומר וכותב, כלומר שהיה חוזר הפסוק קודם שיכתבנו מרוב חיבה וכדי שלא יטעה בה, מכאן ואילך הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב בדמע, כלומר שהיה כותב ובוכה ולא היה חוזר הפסוק מרוב צער, והיינו דאמרינן כמה דכתיב להלן מפיו יקרא את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר, כי מפני הצער לא היה אומר וכותב, ולפירוש הראשון מסתייעין מן הכתוב לענין מה שאמרו כי הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב בדיו כענין שאומר בפסוק הזה, ואין לזה טעם.

מהרש"א חידושי אגדות מסכת בבא בתרא דף טו עמוד א

א"ל ר"ש אפשר ס"ת חסר אות אחת כו'. ר"ש נמי חש לקושית ר' יהודה אפשר משה מת וכתב וימת משה דבחייו ודאי לא היה כותב כך דמחזי כשיקרא שכותב וימת משה ועדיין לא מת וכן הגירסא בפרק הקומץ אפשר משה חי וכותב וימת משה עבד ה' אלא כו' ור"ש קאמר דודאי ס"ת של משה לא חסרה אפי' אות אחת וכולה הוא כתבה בחייו **ומיהו לא מיחזי כשיקרא דכולה ס"ת עד וימת משה הקדוש ברוך הוא אומר ומשה אומר וכותב וכאן מן וימת שינה שהקב"ה אומר ומשה כותב ולא היה משה אומר ומ"ה לא מחזי כשיקרא שהרי לא היה אומרה בשעת כתיבה כמו בשאר כל התורה והוסיף עוד לומר דגם הכתיבה מויתמת משה נשתנה משאר הכתיבה שהיה בדיו וכאן בדמע דלא הוה כתב גמור** כההיא דפרק המביא גט רושם להם ברוך ולכך לא מחזי כשיקרא כלל לא האמירה ולא הכתיבה ואהא מייתי כולה מלתא מברוך דכתיב מפיו יקרא אלי דמשמע שגם ברוך הכותב היה קורא והיה הכתיבה בדיו וכיון דבמשה שינה שלא היה הכותב קורא גם שלא היה בדיו רק בדמע לא מחזי כשיקרא לא הקריאה ולא הכתיבה ורש"י בפרק הקומץ פירשו בע"א דאהכי מייתי ראייה מברוך דקאמר מכאן ואילך משה כותב בדמע ולא היה אומר אחריו מרוב צער כן בברוך מפיו יקרא ולא היה אומר אחריו משום דקינות הוו עכ"ל ע"ש ועיין בע"י בפ"י הרשב"א שכתב בזה ב' גרסות ואין להאריך:

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יג

הלכה ו

שמונה פסוקים שבטסו סוף התורה מותר לקרות אותם בבית הכנסת בפחות מעשרה, אף על פי שהכל תורה ד היא ומשה מפי הגבורה אמרם הואיל ומשמען שהם אחר מיתת משה הרי נשתנו ולפיכך מותר ליחיד לקרות אותן. +/השגת הראב"ד/ שמונה פסוקים שבטסו התורה כו' עד מותר ליחיד לקרותן. כתב הראב"ד ז"ל א"א/ לא שמענו דבר זה מעולם ומה שאמרו יחיד קורא אותן לומר שאינו מפסיק בהן והכי איתא בירושלמי במגלה, ובמקומות הללו נהגו שהעולים לקרות בתורה הוא לבדו קורא ואין החזן קורא עמו, **ומה שכתב הוא ענין זרות הוא מאד והצבור היכן הלכו עכ"ל.** +

כסף משנה הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יג הלכה ו

ומ"ש שהוא ענין זרות י"ל דמשכחת לה שהיו עשרה בבית הכנסת ויצא אחד מהם או שלא היו בבית הכנסת אלא ט':

חידושי הגר"ח מנחות דף ל עמוד א

א"ר יהושע בר אבא א"ר גידל א"ר שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם בבהכ"נ. וכתב הרמב"ם (פי"ג מהל' תפלה ה"ו) דהיינו שאין צריך עשרה, וקשה הא מ"מ לא גרע מכל דבר שבקדושה שהדין הוא דצריך עשרה.

חידושי הגר"ז מסכת מנחות דף ל עמוד א (ועיין נפש הרב עמ' שכ-שכא)

שם, בגמ' שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותן וכו' אלא עד כאן הקדוש ברוך הוא אומר ומשה אומר וכותב, ופרש"י כדי שלא יטעה בכתב, ולפי"ז אין זה הלכה בכתיבת דבר נבואה בתחילה אלא הוא דין בכל הכתיבות של כתבי הקדש ואף לאחר שנכתבו כגון בזמן הזה ג"כ צריך לומר קודם שכותב משום שלא יטעה, וגם צ"ל דאינו מעכב דאל"כ איך היה כשר בשמונה פסוקים שלא אמר קודם, והנה אפשר לפרש החילוק דבכל התורה כולה היה משה כותב מה שנאמר לו כמו כל נביא שהיה הנביא כותב נבואתו, וזה הפירוש משה אומר וכותב היינו שהיה אומרה תחילה משום דהיה נביא על זה ואח"כ כותב מאחר שנתנה לו, אבל שמונה פסוקים היה הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב דהיינו שהיה כותב מפי

הקדוש ברוך הוא ולא היה משה הנביא על זה אלא היה כותב מה שצוה לו הקדוש ברוך הוא לכתוב, וזהו מה שמביא מברוך שהיה הכותב אף שלא היה הנביא אז כ"א בסוף ימיו והנביא על מגילת איכה היה ירמיהו וצוה לברוך לכתוב והיה כותב מפי ירמיהו, וה"נ היה משה כותב השמונה פסוקים מפי הקדוש ברוך הוא אבל לא היה נביא על זה.

והנה מרן הגר"ח אמר החילוק בין נביאים לכתובים דלכאורה קדושתן שוה דמניחין זה על זה וא"כ במאי חלוקין דמיקרי זה נביאים וזה כתובים, **ואמר דנביאים היינו דנאמר לנביא הנבואה שיאמרה בעל פה ואח"כ היה הנביא כותב נבואתו שנאמרה לו בע"פ, וכתובים נאמר לנביא שיכתוב אותה ואח"כ יקרא מתוך הכתב נבואה זו**, וזהו שמצינו דשני נבואות נאמרו לו לירמיהו ואמר אחת בע"פ ועל המגילה נאמרה לו הנבואה שיכתוב אותה על הספר בדיו ויקרא אותה מתוך הכתב, ומשו"ה נקראו כתובים שכך דינן לאומרן מתוך הכתב, **והנה כעין זה היו ג"כ החילוק בין השמנה פסוקים לכל התורה כולה שכל התורה כולה ניתנה למשה תחילה ואח"כ נכתבה, משא"כ אלו השמונה פסוקים נאמרו לו ליכתב מפי הקדוש ברוך הוא, אמנם כל זה ניחא אם נאמר דכל התורה כולה היה כמו כתיבת הנביאים, אבל עיין ברמב"ן בהקדמה על התורה ומשמע מדבריו דהתורה נאמרה מפי הקדוש ברוך הוא לכותבה והיה משה כותבה מפי הקדוש ברוך הוא כמו ברוך מפי ירמיהו ולא היה משה כותב מה שניתנה לו כמו הנביא שכותב נבואתו, וא"כ שוב אין חילוק בין שמונה פסוקים לכל התורה מכיון דכולה נכתבה מפי הקדוש ברוך הוא, אולם נראה דבזה הוא דהיה חלוק, דכל התורה כולה היה משה האומר וגם היה הכותב מפי הקדוש ברוך הוא, אבל בשמונה פסוקים הללו היה משה כותב מפי הקדוש ברוך הוא, ולא היה אומר דהיינו שלא נאמרה לו כי אם להכתב מפי הקדוש ברוך הוא, וזהו הפירוש שמשה אומר היינו שניתנה לו התורה ללומדה וגם היה כותב מפי הקדוש ברוך הוא אבל שמונה פסוקים אלו לא היה אומר דלא ניתנה לו ללומדה כ"א כותב לחוד מפי הקדוש ברוך הוא.**

והנה יש עוד לעיין אימתי נעשו השמונה פסוקים בכלל התורה בשעת כתיבתן או אחרי פטירתו של משה, והנה אם נימא דאחרי פטירתו של משה נעשו תורה א"כ י"ל דזהו החילוק בין שמונה פסוקים לכל התורה, והנה הרמב"ם כתב בהלכות תפילה (פי"ג הל"ו) וז"ל, שמונה פסוקים שבסוף התורה מותר לקרות אותן בביהכ"ס בפחות מעשרה [והיינו להתחיל לקרות בפחות מעשרה, דאל"כ הלא הדין בכל התורה שאם יצאו גומרין, ושייך גם לעלות לתורה כל הקרואים כמבואר בכ"מ שם, ועוד יותר נראה דאף להוסיף יהיה אפשר ולא רק הז' המחוייב בקריאתה דהלא ביאור הדין דאם יצאו גומרין אף בפחות הוא דכיון שהיו בתחילה עשרה חשיב כאלו עדיין ישנם שם אם לא דנימא דבעי שישארו רוב כמבואר בר"ן וא"כ יש לפרש דיצאו ולא נשאר רוב] ואעפ"י שהכל תורה היא ומשה מפי הגבורה אמרם [משמע מהלשון אמרם דהנך ח' פסוקים ניתן לו לאומרם ולא היה רק כותב מפי הגבורה] הואיל ומשמען שהם אחר מיתת משה הרי נשתנו ולפיכך מותר ליחיד לקרוא אותן, עכ"ל, ונראה דביאור מש"כ הואיל ומשמען וכו' היינו דדינם כן שנאמרו לאחר מיתת משה דאז נעשו תורה ולא קודם בשעת כתיבתן ומשו"ה נשתנו, וצ"ע בזה.

שם, בגמ' דתניא וימת שם משה עבד ה' אפשר משה חי וכתב וימת אלא ע"כ כתב משה וכו' דברי רבי יהודה א"ל ר"ש אפשר ס"ת חסר אות אחת וכתב לקוח את ספר התורה הזה אלא ע"כ הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב ואומר מכאן ואילך הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב בדמע כמה שנאמר להלן ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי וגו' ואני כותב על הספר, גירסת רש"י היא ומשה אומר וכותב ופירוש ומשה אומר אחריו כדי שלא יטעה בכתב, אמנם לפי גירסת הספרים דבגמרא ומשה כותב ואומר צריך להבין מאי כוונתו, והנה הגר"ח שאל מדוע הכתובים אין נקראים ג"כ נביאים ולמה אין להם דין נביאים הא הכתובים ג"כ ברוח הקודש נאמרו והיינו נבואה, ואין לומר דרוח הקודש לאו היינו נבואה ומדרגתם קטנה מנבואה ולפיכך קדושת הכתובים קטנה מקדושת הנביאים הא במסכת סוטה (דף מ"ח ע"ב) מבואר דדוד ושלמה היו נביאים דמשמתו נביאים ראשונים בטלו האורים ותומים מאי נינהו נביאים ראשונים שמואל דוד ושלמה, ועוד דהא מניחים כתובים על גבי נביאים ונביאים על גבי כתובים הרי שקדושת שניהם שווים, ותיריך שהנביאים היינו שהנביא היה צריך לומר את הנבואה בעל פה אבל כתובים היה הדין שמתחילה היה צריך לכתוב את הנבואה על הספר ואח"כ היתה נקראת מתוכה, וכן איתא בירמיהו שנאמרו לו ב' נבואות למסור למלך יהויקים אחת אמר לו מיד בעל פה והשניה צוה את ברוך לכותבה על ספר ואח"כ מסר לו בכתב אל יהויקים והיא היתה מגילת קינות שהיא מכלל הכתובים, עכ"ד.

ובזה נראה לישיב הברייתא הנ"ל שהתורה היה עליה ב' דינים דין אמירה ודין כתיבה אבל ח' פסוקים שבתורה לא היה עליהם דין אמירה רק דין כתיבה לחוד, וזהו כוונת הגמרא עד כאן הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב ואומר פירוש דין כתיבה ודין אמירה מכאן ואילך הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב בדמע פירוש כתיבה לחוד, ולפי הגירסא ומשה אומר וכותב ג"כ הפירוש הוא כנ"ל אלא דלפי אותה גירסא גם בכתובה עצמה יש חילוק בין כל התורה כולה לח' פסוקים, שכל התורה הקדוש ברוך הוא אומר ומשה אומר וכותב פירוש שאינו כותב מפי ה' רק ע"י אמירתו שהיה נביא על הכתיבה אבל ח' פסוקים לא היה כותב מתוך נבואתו רק מפי ה' וזהו הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב בדמע, וזהו מה שמסיימת הברייתא כמה שנאמר להלן ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי ואני כותב על הספר פירוש כמו שהתם היה רק דין כתיבה ולא דין אמירה דהא אותה נבואה היתה מגילת קינות שהיא מכלל הכתובים כמו שביארנו כמו כן ח' פסוקים ג"כ לא היה להם רק דין כתיבה לחוד, וגם לפי הגירסא השניה שביארנו שהכתיבה עצמה לא היתה מתוך נבואתו ורק מפי ה' וגם על זה מביא ראייה כמו שהתם לא היה ברוך נביא רק היה כותב מפי ירמיהו כמו כן הח' פסוקים לא היה כותב מתוך נבואתו רק מפי ה', ולפי"ז נמצא שגם ר"ש מודה לסברת ר"י אפשר משה חי וכתב וימת אלא שר"ש סובר שהסברא הזאת לא שייך רק על דין אמירה שכיון שהוא חי לא שייך שיאמר לישראל שהוא כבר מת, אבל כתיבה שייך על זה, וראיתו שאפשר שהתורה חסר אות אל' וכתב לקוח את ספר התורה הזאת.

חתם סופר מסכת בבא בתרא דף טו עמוד א

שמנה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותן רמב"ם פי"ג מהל' תפלה מפרש אם יצאו הציבור מבה"כ ונשארו יחידי' מותר לקרו' אותן ח' פסוקים כן פי' כ"מ. וכ' אע"ג שגם הם ניתנו מפי הגבורה מ"מ הואיל ומשמעתן שנכתבו אחר מיתת משה ע"כ נשתנה בדין זה והראב"ד כ' שהוא זרות ע"ש. ולפע"ד לקרב הדבר אל השכל עפ"י מ"ש בטו' ש"ע א"ח רס"י נ"ה דאם התחילו בעשרה ויצאו מקצתן מותר לגמור אותו הענין ולא להתחיל ענין אחר ע"ש חילקו דיני' ועינים בזה ונ"ל אם יצאו בין גברא לגברא לא יקראו גברא אחר דה"ל ענין חדש. אבל אם יצאו אחר שקרא המפטיר פסוקי תורה שלו מ"מ יפטיר בנביא דכיון דכל עצמו לא קרא ג' פסוקי' בתורה אלא מפני כבוד התורה שלא יאמרו עולין לנביא כשם שעולין לתורה כמבואר פ' הקורא עומד פי' ולא ירגישו ההפרש שהתורה היא מפי הגבורה ולא בנביאות שאר נביאי' ע"כ להיכר דבר זה הצריכו שהמפטיר יקרא בתורה תחלה. והשתא אי יצאו מקצתן ולא יפטיר בנביא יסברו שהנביאי' עולין בפ"ע ואינו נגרר אחר התורה שקרא כבר ואכתי' יש חשש שיטעה התורה לנבואת שארי הנביאי'. והנה כי כן למ"ד ח' פסוקים יהושע כתבן א"כ נהי שלא הצריכו שהעולה לח' פסוקי' אלו יתחיל בפסוקי' שלפניו. מ"מ דין הוא שאם יצאו מהציבור בין קריאת שאר לח' פסוקי' אלו יעלה ויקרא להורות שהכל ענין א' ונגרר לקריאה שכבר קראו כדי שלא להשוות דברי תורה שמפי הגבורה למרע"ה לדברי יהושע. וע"ז כ' רמב"ם אפי' למאי דקיי"ל משה כ' בדמע והכל מפי הגבורה למרע"ה. מ"מ כיון שמשמעות הכתובי' לפי פשוטי' לא כתבן מרע"ה ויכשלו בו המון עם ע"כ יחיד קורא בלא ציבור ועל אופן הנ"ל כנ"ל נכון בעזה"ל:

שפת אמת מסכת מנחות דף ל עמוד א

בגמ' יחיד קורא אותם לפירש"י צ"ע הטעם מה בכך דנשתנה מכל התורה מ"מ כיון דיש באלו הח' פסוקים כדי קריאת ב' אנשים למה לא יוכלו לקרות כ"א ג' פסוקים והי' נראה לפרש דיחיד קורא אותם היינו שאין לקרות אותם ביחד עם הכתוב מקודם רק יחיד יקרא אותם בפ"ע כיון שנשתנו [כן פי' השטמ"ק בב"ב (ט"ו) בשם הר"י מיגאש ע"ש] מיהו אין המנהג כן והרמב"ם ז"ל (פי"ג מה' תפלה) פירש דנקראין אפי' ביחיד וא"צ עשרה אף על פי דכל קה"ת אינו בפחות מעשרה שמונה פסוקים הללו שאני ע"ש [עי' בתורת חיים בב"ב שם שהוכיח כפי' הרמב"ם ועל פרש"י הקשה כנ"ל]:

שם אפשר ס"ת חסר אות אחת כו' לכאורה הי' נראה ליישב דגם ת"ק מודה דנכתב כל התורה רק שלא הי' נכתב בצירוף אותיות הללו רק כל האותיות ביחד כמ"ש הרמב"ן בחומש בהקדמה דקודם שקיבל מרע"ה התורה הי' התורה כתובה כך במרום רק שניתנה אליו באלה הצירופים ושמונה פסוקים אלו לא היו מפורשים הצירופים למשה רק ליהושע וכן מסתבר דהא אין מגלין כל שבחו של אדם בפניו וכת' ולא קם נביא כו' רק שלא נגלה זה הצירוף למרע"ה ומיהו אפשר דעדיין זה מקצת שבחו היא וגם אפשר דביום מותו מגלין אפי' כל שבחו כדאשכחן אל תאמין בעצמך עד יום מותך משמע דביום מותו א"א להשתנות לכן מותר לספר כל שבחו אך לשון הברייתא משמע דמשה לא כתב כלל הח' פסוקים והי' אפשר לומר דר"ש דקאמר שכתבן בדמע נתכוין למ"ש שהי' מעורבין האותיות ושמעתי שכל' כן באיזה ספר אך לפי"ז קשה מאי דקאמר הגמ' דלא כר"ש אדרבא להאי שיטה א"ש טפי דיחיד קורא אותן דאין לחלקם לב' קריאות דלפי מה שכתבן משה הוי כולו ענין אחד ולא נחלק לח' פסוקים כלל וכל פסוק דלא פסקו משה באורייתא לא פסקינן לכן יתכן יותר לומר דדעת ת"ק הכי היא כמ"ש:

ספר כלבו סימן כ

ושמנה פסוקים שבסוף הסדר שהם מועל משה עד ויהושע יחיד קורא אותן כמו שכתבנו למעלה...

ספר כלבו סימן נב

ושמנה פסוקים אשר בזאת הברכה שהם מועל משה עד ויהושע בן נון יחיד קורא אותם ואין מפסיקין אותם לשנים...

אבן עזרא דברים פרק לד

(א) ויעל משה - לפי דעתי, כי מזה הפסוק כתב יהושע, כי אחר שעלה משה לא כתב, ובדרך נבואה כתבו. והעד: ויראהו ה' גם ויאמר ה' אליו (ד), גם ויקבור (ו):

(ו) עד היום הזה - דברי יהושע. ויתכן שכתב זה באחרית ימיו:

חתם סופר על התורה דברים פרק לד

ויעל משה וגו' ויכאסו ה' וינתן סם ונטה אחכז"ל ווינות סם ונטה יחוסע כתבו כי א"ל לו לכתוב וינתן סם ול"ע וויעל משה עד וינתן ווי כתבו כי דוחק לומר סהעלס ק"ת עונו לחסר וחסר סהרסחו ה' א"י כתב סם עד וינתן וחסר"כ עליו יסרסל ונלחו ק"ת ונכתב סם כי ונטה סנוסר סמרו ויידו לסצבו לוי כדכתי' לקוח ס"ת הזס וסנוסס אוחסו ונלד ארוך צרית ה' ול"ע:

[רבינו] בחיי דברים פרק לד

(א) ויעל משה. כתב החכם רבי אברהם ז"ל: לפי דעתי כי מזה הפסוק ואילך כתב יהושע, כי אחר שהלך משה לא ירד, ובדרך נבואה כתב אותו, והעד: ויראהו ה', גם: ויאמר ה' אליו, גם: ויקבר אותו, עד כאן. הוצרך לפרש כן לפי שקשה בעיניו שיכתוב משה מיתתו וקבורתו. ואינו אמת, ואין פירושו נכון. אבל הנכון להאמין והקבלה האמתית שיש לנו כי משה כתב התורה כלה מ"בראשית" עד "לעיני כל ישראל" הכל מפי הגבורה. והנה משה כמעתיק מספר קדמון מתחלה ועד סוף אות באות, וזו היא דעת רבי מאיר שאמר: (ב"ב טו א) אפשר ספר תורה חסר אות אחת ומשה אומר: לקוח את ספר התורה הזה, אלא הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב בדמע. ונראה לי שאין לתמוה אם יכתוב משה: וימת שם משה עבד ה', ויקבור אותו בגי', והוא בחיים, כי היה כותב מה שעתידי להיות, וכן למעלה בדברי השירה: (דברים לב, יט) "וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו", שהודיע בזה מה שעתידי להיות בבית ראשון, וכן בשאר העינים בפסוקי העתידות שמדבר בהם בלשון עבר, שכל הנביאים נוהגין המנהג הזה בדבריהם לדבר עבר במקום עתיד.

אור החיים דברים פרק לד פסוק ו

(ו) עד היום הזה. הם דברי ה' שהיה אומר ומשה כותב, וכמו כן מאמרים הקודמים לזה וימת שם משה ויקבור אותו: וראיתי להראב"ע שכתב שיהושע כתב כן, ואין ראוי לכתוב כדברים האלה בפשטי הכתובים שמה לא השלים הספר תורה כשמסרו ללוים, שבאזני שמעתי מביני עמנו מסתבכים בדבר זה ומסתעפים מזה כפירה בתורה, וזו היא טענת העכו"ם שמבני ישראל תקנו המכתב ונמצא בה מה שלא היה ולא היה מה שהיה, וישתקע הדברים ודומיהם הסבי עיניו מנגדם, והעיקר שכל הספר תורה כתבו משה וכאומרים (ב"ב ט"ו א) השלימו בדמע:

שו"ת חכם צבי סימן יג

בק"ק קאנדיאה מינו לחתן תורה איש א' שזה שנים בהיותו תוך המהפכה של שאלוניקי נהפך לדת ישמאלים כי שמע לכת המשוגעים הרשעים המאמינים בש"ץ וכאשר חזרה דעתו עליו ונפקחו עיניו וראה כי הם אין ואפס וכל מעשיהם תוהו חזר לדת אמת ועשה תשובה נכונה ומן אז והלאה בתורת ה' חפצו ונוהג בישרות הולך תמים ופועל צדק ככל אחיו בני"ט הטובים והישרים ויש שקראו ערעור לומר שאינו ראוי להיות חתן תורה:

תשובה נלע"ד דאין בדברי המערערים ממש דאף להסוברים דכהן שהמיר וחזר בתשו' אינו נושא את כפיו היינו משום דס"ל כיון דאיתקוש ברכה לשירות כי היכי דפסול לעבודה פסול נמי לברכה וכן הפוסלים ש"צ שהמיר אף אם חזר בתשובה היינו משום דבעינן שלא יצא עליו שם רע. אבל בקורא בתורה לא בעינן ולא קפדינן אהנך מילי אלא שבהיותו עומד ברשעו אין נכון לקרותו לתורה כענין שנאמר ולרשע אמר אלוקים מה לך לספר חקי אבל בבע"ת לא עלה על לב אדם מעולם למונעו מלקרות בתורה. וכ"ת הנך פסוקים שאני דהא א"ר גידל א"ר ח' פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם ופי' במרדכי בה"ק שפירוש יחיד היינו ת"ח וכדאמרינן לא כל הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה שתי תשובות בדבר חדא שכל הפוסקים חלוקים על פירוש זה ועוד לענ"ד פירוש זה סתור מדברי הגמ' דאמרינן כמאן אזלא הא דא"ר גידל א"ר ח' פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם לימא רב יהודא ודלא כר"ש וכו' ואי ס"ד דפירוש יחיד קורא אותם לחשיבותא היא דהיינו דוקא ת"ח היכי ס"ד דתיתי כרבי יהודה הא לר"י גריעי הנך ח' פסוקים משאר כל התורה דכה"ת משה מפי הגבורה כתבה והנך ח' פסוקים יהושע כתבם ואמאי תהיה להם מעלה יותר מכה"ת שכל התורה כל אדם קורא אותה וח' פסוקים אלו דוקא ת"ח ודוחק לומר דהיא הנותנת כי היכי דלא ליזלזלי בהו דאין זה דבר פשוט וברור דלימא סתמא כרבי יהודה דבשלמא לאינך פירושי שיקרא לבדו בלי סיוע ש"צ היינו משום דאינו דומה לשאר ס"ת שהקב"ה אומר ומשה אומר וכותב הטעם ידוע וכן לפי ר"י שלא יפסיק בהם שזה דבר פשוט להראות שהם משונים מכל התורה ולא די שאינו שנוי למעליותא אלא אף לגריעותא. אבל לפירוש יחיד ת"ח שהוא שינוי לשבח מנא ידעינן ליה אי לאו בפירוש איתמר וביותר לדברי הרמב"ם ז"ל שכתב פ"ג מה' תפלה ח' פסוקים שבסוף התורה מותר לקרות אותם בב"ה בפחות מעשרה. הרי שפיחת מעלתם ולא העדיף ועינינו הרואות נוהגים לקרות לחתן תורה לאשר ישר בעיניהם החכם יהיה או סכל אם דל ואם עשיר. ובלבד שידר נדרים ונדבות הראויות וגם מוהרמא"י ז"ל כתב בהגה' שנהגו לסיים אף על קטן העולה באופן שמן הדין הגמור אין שום פקפוק למנוע בעל תשובה זה מלהיות חתן תורה: ואף אם באנו לחוש לתקנת מהר"א קאפסאלי שהביא בכה"ג שתיקן בעירו שלא יסיימו התורה אלא על חשוב שבעיר אין זה מונע האיש הלזה ממצוה זו כי במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד וחשובים הם לפני המקום יתברך. /מהגהות ב"ד/ הר"מ (פי"ג מתפלה ה"ו) שלא ראה דברי רבינו וע' שו"ת יד יצחק (ח"א סימן קל"ו).+...

יערות דבש חלק א' דרוש ד' (דף כח:)

וכל דור ודור מנהיגו בגדר משה וכלם נתלים במשה ולכך אמרו בגמ' ח' פסוקי' שבתורה מן וימת משה ואילך יחיד קורא אותן ופי' המרדכי יחיד ומסוים בדור ראש הדור ומזה פשט המנהג חתן תורה שהוא להקורא בו לכבוד ותפארת והקשה הגאון חכם צבי בתשובותיו הא בגמ' אמרינן כמאן אזלא הא דאמרינן ח' פסוקים יחיד קורא אותן כמאן כר"ש דאמר יהושע כתבן ולא משה ולדברי מרדכי הא זה שיחוד קוראן הוא למעלותו ולא לגריעותו וא"כ איך תליא כזה שיהושע כתבן ע"ש ובאמת לק"מ כי הטעם שיש לאדם נכבד לקרותו הוא דיידוע מ"ש פוסקים טעם דלמה כהן או אדם חשוב קורא ראשון ואחרון גם כן משובח משום דבזמן התלמוד הראשון מברך ברכה ראשונה ואחרון מברך ברכה אחרונה ואמצעים לא היו מברכים כלל ולכך מי שמברך יש להיות חשוב בקהל ואמרינן במס' סופרים כל פ' שבתורה הראשון מברך לפניו ואחרון לאחריו מוץ מח' פסוקים שבתורה שקורא אותן מברך לפנייהם ולאחרייהם וא"כ מזו הטעם יש לאדם נכבד לקרותו להיות מרבה בברכות אר הוא גופא צריך טעם למה יברך לפנייהם ולא יצא בברכה שבירך הכהן בריש זאת הברכה ולפמ"ש

ניחא דמשה לא כתבו וא"כ קודם וימת משה נשלם זאת הברכה וזהו מענין אחר שהוסיף יהושע ולכך תקנו ברכה מיוחדת לפניה ולאחריה וזהו דברי הגמרא כמאן אזלא הך ליחיד קורא אותן כר"ש דאמר יהושע כתבן וא"כ צריכים ברכה לפניה כמ"ש במ"ש סופרים ולכך יש לאדם נכבד לקרותו אמנם באמת הך דמסכתא סופרים ד"ה היא ולכך על ח' פסוקים מברך לפניו ולאחרי דנדוע כי מיתתו בעו"ה קשה לישראל יותר מן צ"ח קללות שבמשנה תורה כמבואר ברבה פ' תבא ע"ש

שו"ת שאילת יעבץ חלק א סימן לג

... וכי תימא א"ה במאי קמיפליגי. נלע"ד דפליגי הנך תנאי בפלוגתא דאמוראי ר"י ור"ל בהניזקין אי תורה מגלה מגלה ניתנה או חתומה נתנה. ר"י כר"י ס"ל דמגלה נתנה. משו"ה לא קפדינן אחרון שמונה פסוקים ושפיר קרינן ביה סה"ת שלם. כיון שאין החסרון פוסלו, ולכתחלה נכתבת כל פרשה ופרשה לעצמה (וגם אלו הח"פ הם ענין בפני עצמו) וכל אחת נקראת סה"ת. ור"ש כר"ל דאמר חתומה נתנה. ובעינן דוקא כולה משו"ה נקט אפשר סה"ת חסר והוא אומר לקוח את סה"ת. לפי שאין נקרא ס"ת אלא כשכתובה כולה. שחתומה נתנה. וכולי עלמא על שם העתיד לית להו. למיקרי סה"ת לחסר. אלא דמר סבר האידנא נמי שלם מיקרי. אף באינו עתיד להשתלם. משום דלא צריך למכתב כולה. וכל פרשה ופרשה וענין וענין נקרא ספר. ומר סבר אפילו חסר רק פסוק א'. חסרה מיקריא. דחתומה בעינן. ולעולם כולו ס"ל דכאן לא שייך למימר על העתיד. ולא נקטי התוספות לר"ש אלא משום דמניה מוכח בהדיא דליכא למימר הכי. שהיא סברא פשוטה כנ"ל. ובודאי אף ר"י מודה לו וכדפרישית. עכ"פ הדבר פשוט וברור שהתוספות באו לזה כדי להקשות על דברי רש"ש גאון דדרשת בן מאה ועשרים אנכי היום סותר אותו. דליכא למימר על העתיד דמהכא שמעינן דליכא סברא כלל לומר דהפסוק על העתיד נאמר. (ומה שכתוב וימת שם ג"כ לא נאמר על העתיד וכנ"ל) וסלקא להו הא דרש"ש בקושיא. כך הוא האמת הברור באין ספק שזו היתה כוונת התוס'. שכל מגמתם לסתור דברי האומר שמת בשבת...

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף ס עמוד א

א"ר יוחנן משום רבי בנאה: תורה - מגילה מגילה ניתנה, שנא': +תהלים מ' + אז אמרתי הנה באתי במגילת ספר כתוב עלי; ר"ש בן לקיש אומר: תורה - חתומה ניתנה, שנאמר: +דברים ל"א + לקוח את ספר התורה הזאת. ואידך נמי הכתיב לקוח! הוא לבתר דאידיבק. ואידך נמי הכתיב במגילת ספר כתוב עלי! הוא, דכל התורה כולה איקרי מגילה, דכתיב: +זכריה ה' + ויאמר אלי מה אתה רואה ואומר אני רואה מגילה עפה. אי נמי, לכדברי לוי, דאמר רבי לוי: שמנה פרשיות נאמרו ביום שהוקם בו המשכן...

רש"י מסכת גיטין דף ס עמוד א

חתומה - גמורה ומסויימה ושלימה.

תוספות מסכת גיטין דף ס עמוד א

תורה חתומה ניתנה - תימה דכתיב (שמות כד) ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ופרש"י בפ"י חומש דהיינו מבראשית ועד כאן ונראה לפרש דלא קאמר חתומה ניתנה שלא נכתבה עד לבסוף אלא שעל הסדר נכתבה דיש פרשיות שנאמרו תחילה לפני אותם הכתובים לפנייהם ולא נכתבה עד שנאמר לו אותה שכתובה לפניה וכותב זאת אחריה ועל זה מיייתי מדרבי לוי שאותם לא נאמרו על הסדר והיה יכול להוכיח זה מכמה מקראות דאין מוקדם ומאוחר בתורה אלא הואיל ומשכח דרבי לוי מיייתי לה ור"ת גריס א"ר לוי מילתא באפי נפשה.

חידושי הרשב"א מסכת גיטין דף ס עמוד א

רבי שמעון בן לקיש אמר תורה חתומה נתנה. הקשה הר"א אב"ד דהא כתיב בסוף ואלה המשפטים ויקח את ספר הברית ויקרא באזני העם וגו' וזה היה לפני מתן התורה והא נמי דקאמר א"נ לכדר' לוי לא בריר לן ע"כ, ואולי נאמר דאפילו ר"ל לא אמר אלא שלא היה כותב כל פרשה ופרשה כמו שנאמרה לו אלא סודרה על פה עד גמר התורה אלא פרשיות שהיו צריכות לשעה היה כותבן כדי שיראו וילמדו מתוך הכתב.

חתם סופר מסכת גיטין דף ס עמוד א

דכל התורה איקרי מגילה, דהוה ענין אחד דכולה שמותיו של הקדוש ברוך הוא ונעוץ סופה בתחלה וקודם שנברא העולם היתה כתובה לפניו בעירוב אותיות כידוע וע"כ נקראת מגילה:

רמב"ן דברים פרק לא פסוק יט

(יט) ועתה כתבו לכם את השירה הזאת - על דרך הפשט, למשה ויהושע שניהם יצוה שיכתובה, כי רצה לעשות יהושע נביאו בחיי משה. והנה משה כתבה ויהושע עומד עמו וקורא ורואה, וזה טעם ויכתב משה (פסוק כב):

ב קול

וזאת הברכה

אליהו

ובמנשה אלסי, דהנה יעקב אבינו ע"ה שכל את ידיו ושם את יד ימינו על ראש אפרים ואת שמאלו על ראש מנשה, וכתוב יפול מצדך אלף ורבבה מימינך, אי"כ לפי"ז אפרים שנתברך בימין יפילו מאויביהם לרבבות כמו שכתב ורבבה מימינך, אך מנשה שנתברך בשמאל יפילו מאויביהם לאלפים כמו שנאמר יפול מצדך אלף:

קלב) בפסוק ולגד אמר וגו' סרף זרוע אף קדקוד, פירש"י הרוגיהם היו ניכרין שהיו חותכים הראש עם הזרוע במכה אחת, והנה לכאורה לאיזה ענין מספר זאת ומה רבותא משמיענו שהיו יכולים לעשות כזאת, ויש לבאר עפ"י רמז דהנה אמרו חז"ל (מנחות דף ל"ו ע"א) דהיסח הדעת והפסק בין תפילין של יד לתפילין של ראש עבירה הוא בידו וחזור עלי' מערכי המלחמה, לכן מספר כאן לרמז שבידיהם לא היה אף העון הזה, לכן היה אצלם מדה כנגד מדה לטרופ הזרוע אף קדקוד בבת אחת בלי הפסק, להתבונן כי הוא מחמת שלא הפסיק בין תפילין של יד לתפילין של ראש, ולכן נאמר עליו (בראשית מ"ט י"ט) גד גדוד יגודנו והוא יגוד עקב, דישוב ממלחמה עם כל גדודיו אגודים ביחד, (ע"ש בתרגום ובפירש"י):

קלג) בגמרא במס' בב"ב (ר"ל ע"א) תניא כמ"ד שמונה פסוקים שבתורה יהושע כתבן דתניא וימת שם משה וגו', אפשר משה חי וכתב וימת שם משה, אלא עד כאן כתב משה, מכאן ואילך כתב יהושע דברי ר"י וכו' אמר ליה ר"ש אפשר ספר תורה חסר אות אחת וכתוב לקוח את ספר התורה הזה, אלא עד כאן הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב, מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע וכו' ע"ש, והנה הקושיא נגלית לכל האין תירץ ר"ש קושית ר"י דקאמר אפשר

משה חי וכתב וימת שם משה, דמיחוזי כשיקרא ח"ו, ומה תירץ שהיה כותב בדמע, ואף דלכאורה תיקן רש"י ז"ל הקושיא כי כל התורה אמר הקב"ה כל תיבה למשה, והוא חזר ואמר כל תיבה כדי שלא יטעה ואח"כ כתב והיינו עד וימת שם משה אבל מכאן ואילך לא הי' אומר משה כלל כי הוא כשקר שהי' עדיין חי, ולכך היה כותב בלא אמירה כלל, אך אכתי קשה כי אף בלא אמירה כלל חלילה לקדוש ישראל אשר :כתב עליו ולא קם נביא וכו' לכתוב שקר ח"ו אף בלא אמירה^ט, ואי"כ אכתי הקושיא במקומה עומדת על דברי ר"ש איך אמר כי משה כתב בדמע, ועוד קשה איך אמר ר"י שמכאן ואילך כתב יהושע ולא חשש כלל לקושית ר"ש, היתכן שיכתב תורת ה', אפילו אות אחת שלא ע"י משה הלא מקרא מלא דבר הכתוב זכרו תורת משה עבדי וגו', ושני הדעות של ר"י ור"ש המה קשה ההבנה מאד.

אמנם יש לפרש כי שניהם זברי אלקים חיים ומר אמר חדא וכו' ולא פליגי כי לכאורה קשה בדברי הגמרא מה מקשי על ח' פסוקים אחרונים שבתורה היאך נכתבו אם משה היה עדיין חי, הלא כל התורה כולה היתה נכתבת אלפים שנה קודם בריאת העולם, אי"כ לא היה עדיין השמים והארץ וכל אשר בה, ודור המבול ודור הפלגה ויציאת מצרים ודומיהם, ואיך נכתבו בתורה קודם שהיו בעולם, אמנם זאת ידוע כי כל התורה הוא שמותיו של הקב"ה והיינו ע"י צירופים של אותיות ותיבות, ולפני בריאת עולם היתה התורה אמון אצל הקב"ה על פי צירופים וסודות נעלמים, ולא היתה נקראת כמו עתה רק עפ"י שמותיו של הקב"ה, ואחר שברא השי"ת את העולם ונתן את התורה לישראל וסיבבם במצות הצריכין לעשות בגבולי מקום וזמן כתב את התורה באר

הישב

^ט כבר ידוע המבוכה בין גדולי הפוסקים בשנין כתיבה כדיבור דמי, ואפשר לומר דכזה פלגי ר"י ור"ש וחסרי (א) פ"ה ר"י לקושיא ר"ש:

קול

האת חברה

אליו בא

חייב איך לעשות כל המצות, וחלק כל התורה לתיבות ואותיות לגלות ולפרש את כל דברי התורה הזאת, וסודות מתורה עפ"י צירופים ניתנה ליודעי חן, מה שאין מודיעים אלא לחכם ומבין מדעתו, ועתה מתורץ דברי הגמרא הגדול כי כונת ר"ש איך אפשר להיות ס"ת חסר אפילו אות אחת וגם שלא להיות כשקר ח"ו, לכך הוא אומר עד כאן הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב, ר"ל שאמר משה כל תיבה ותיבה כאשר היא כתובה בידנו בגילוי המצות אבל מכאן ואילך לא היה יכול לכתוב בגילוי וימת שם משה דמיהוי כשיקרא, וגם לא היה יכול לגמור ע"י יהושע, כי אפשר ס"ת חסר אות אחת, לכך הוא אומר שהיה כותב בדפוס, והפרי

הוא מלשון מלאכת הדפוס, ר"ל מדפוס וצירוב אותיות, שהיה כותב מכאן ואילך על פי צירופי תיבות והם שמותיו של הקב"ה ולא היה נקרא כלל וימת שם משה רק תיבות אחרות על פי סודות החזרה, ולאחר מיתתו כתבם יהושע כפי שניתן לו רשות לגלות את התורה, וא"כ השני הדיעות לא פליגי כי באמת כתבן משה ולא חסר אפילו אות אחת, רק כי ח' פסוקים אלו לא היה יכול לכתוב את הנגלה וכתב כפי הצירופים והו' בדפוס, ויהושע כתבן כפי הנגלה וכדעת ר"י, ושניהם מסכימים לדעה אחת כי נכתבו ע"י שניהם, ע"י משה הנסתר והסוד, ועל ידי יהושע הנגלה, כאשר היא כתובה בדינו לדור דור: